

ՆՈՐ-ՋՈՒՂԱՅԻ ՀԱՅՈՑ ԳԵՐԵՋՄԱՆԱՏԱՆ ԼԱՏԻՆԵՐԷՆ ՀԻՆ ՏԱՊԱՆԱԳԻՐԵՐԸ

Պապական նուիրակներու եւ կաթողիկէ քարոզիչ վարդապետներու առաքելութիւնը դէպի Արեւելք զարկ առած է մասնաւոր ժ.Ձ. դարու վերջերը, երբ եւրոպացի ճանապարհորդներն ու դեսպանութիւններն ալ իրենց կարգին սկսած էին շրջագայիլ արեւելեան երկիրները՝ քաղաքական, տնտեսական եւ այլ նպատակներ հետապնդելով:

Ժ.Ք. դարու սկիզբն էր, 1605ի աշնան, երբ Պարսից Մեծն Շահ Աբաս Ա. հռչակաւ թագաւորը՝ բովանդակ Արեւելեան Հայաստանի եւ Արեւմտեան Հայաստանի հիւսիս-արեւելեան սահմաններու Հայու-թիւնը բռնադադլի ենթարկելով՝ քչեց դէպի Պարսկաստանի խորքերը: Գաղթականութեան մեծագոյն մասը, ինչպէս նաեւ հարուստ ջուղայեցիք, տեղափոխուեցան մայրաքաղաք Սպահանի մէջ, ուր Շահ Աբաս անոնց ընդարձակ հողաբաժին մը յատկացուց՝ Ձայէնդէրուդ գետի եզերքէն մինչեւ Սոֆի սարի ստորոտները: Այստեղ էր որ ջուղայեցիք հիմնեցին համալսարանը՝ Նոր-Ջուղան, որ 327 տարիներու փառաւոր անցեալ մ'ունի՝ իր տնտեսական-առեւտրական, պատմա-գրական, բարեգործական, տպագրական եւ այլ բաղմատեսակ էջերով:

Նոր-Ջուղայի Հայութիւնը իր նոր բնակավայրին մէջ արդէն իսկ հաստատուած եւ խաղաղ ու ստեղծագործող աշխատանքի անցած էր, վայելելով Շահ Աբասի հովանաւորութիւնը ու անսահման զիջումները:

Պապական նուիրակներու եւ կաթողիկէ քարոզիչներու արեւելեան առաքելութեան կարեւոր եւ խոռվայոյզ կեդրոններէն մէկն ալ Նոր-Ջուղան դարձաւ, ուր անոնք ոչ միայն իրենց քարոզչական գործունէութեան հիմ գրին, այլեւ հետազոյիս հիմնեցին մենաստան մըն ալ, որ մինչեւ այսօր գոյութիւն ունի, թէեւ անշուք եւ իր ունե-

ցած նախկին աղղեցութիւններէն բոլորովին զրկուած:

Դէպի Արեւելք եւ մասնաւորապէս դէպի Հայաստան անցած կաթողիկէ քարոզիչները ընդհանրապէս «Ֆրանց» կոչումով ճանչցուած էին: Այս նոյն կոչումով յայտնի էին նաեւ բոլոր եւրոպացիները եւ եւրոպական աղղերը: Ի Նոր-Ջուղա հաստատուած ամէն աղղի «Ֆրանց»ները, ասոնց մէջ նաեւ կաթողիկէ քարոզիչները, թէեւ ունեցեր են կրօնական պաշտամունքի վայր, հաւնաբառերի կամ եկեղեցի մը, բայց սեփական գերեզմանատուն ունենալու արտօնութիւն չեն ունեցած մինչեւ Ժ.Ք. դարու վերջերը: Մեր ըսածին իբր փաստ կը ծառայէ Նոր-Ջուղայի Հայոց գերեզմանատան արեւելակողմի մէկ անկիւնը, ուր թաղուած են «Ֆրանց» նշնեցեալները:

Նոր-Ջուղայի Հայոց գերեզմանատան տապանաքարերը աչքէ անցնելու ժամանակս (1931ի ամառը) հանդիպեցայ նաեւ «Ֆրանց»ներու յատկացուած տեղոյն, եւ մի առ մի դիտեցի տապանաքարերը, որոնց թուականները կ'ընդգրկեն աւելի քան հարիւր տարիներու ժամանակաշրջան մը՝ 1639-1755: Օրինակեցի հետեւեալ թուականները. 1639, 1655, 1646, 1659, 1664, 1666, 1660, 1665, 1671, 1680, 1683, 1685, 1689, 1674, 1667, 1668, 1737, 1755 եւն.: Այս թուականները կրող տապանադիրներէն երկուքը նոյնութեամբ արտադրեցի, իբրեւ ամէնէն հնագոյնները.

Hic iacet
Dominicus
Babilonens/is
religione
Romanus pr/
ofessione me/
reator. Obiit
anno d: 1639

Աստ հանգչի
Դոմինիկոս
Բաբելոնացի
դաւանութեամբ
հռովմէական
արուեստով
վաճառական
վախճանեցաւ
յամի Տեառն 1639

Բ
Hic iacet
Iohannes
Malom natio/
ne Gallus. reli/
gione Romanus
professione med/
icus obiit Ætatis
suÆ 40 anno do (m.)
1646
Աստ հանգչի
Յովհաննէս Մալոմ
ագգով՝ գաղղիացի
դաւանութեամբ
հռովմէական
արուեստով
բժիշկ
վախճանեցաւ
հաւասանեալ
յամի Տեառն 1646

«Ֆրանց»ներու այս տապանադիրները խընամքով գրուած են եւ ընթեռնելի են: Տապանադիրներէն ոմանց մէջ յիշուած են Catholicus, natione Babilonensis, Religione Romanus բառերը, իսկ նշնեցեալներու մահուան թուականները անխուսափելիօրէն արձանագրուած են ամէնէն վերջը:

Նոր-Ջուղայի եւ ընդհանրապէս պատմութեան համար արժէքէ զուրկ նիւթեր չեն այս տապանադիրները, որոնց մանրակրկիտ արտադրութիւնն եւ ուսումնասիրութիւնը երեւան պիտի հանէ ոչ միայն պապական նուիրակներէն եւ կաթողիկէ քարոզիչ վարդապետներէն ցարդ անյայտ եւ անծանօթ բաղմաթիւ անուններ, այլեւ կրնայ յայտնագործել նաեւ եւրոպացի ճանապարհորդները եւ կամ այլ կարեւոր դէմքեր, որոնք զանազան առաքելութեամբ եւ մասնաւոր գործերով անցեր էին Պարսկաստանի մայրաքաղաքը Սպահան, ուր եւ կնքած են իրենց մահկանացուն եւ թաղուած Հայոց գերեզմանատան մէկ անկիւնը՝ յատկապէս «Ֆրանց»ներուն շնորհուած Նոր-Ջուղայի Հայութեան կողմէ:

ՀԱՅԿ ԱՃԵՄԵԱՆ

12 Յունիս 1933
Թաւրիզ

ԿԱՐԵՒՈՐ ԾԱՆՕԹՈՒԹԻՒՆ

«Բագմավէպ»ի 1934ի Ապրիլի քուին մէջ լոյս տեսած է նախապէս հեղինակիս՝ Հայկ Անէմեանի ուրիշ մէկ յօդուածը սա խորագրով. «Հայերէն տապանադիրներու արժէքը»: Այդ առթիւ կը հրատարակէր Կ. Պոլսեցի Յովակիմ Թաւուֆեանի (նահատակուած 10 օգոստ. 1843) տապանադիրը, կարծելով զայն անծանօթ մնացած:

Անոր այս անհիշող եմքադրութիւնը ուղղելու համար Տոքթ. Վահրամ Թորգոմեան միեւնոյն տարին կը գրէր Փարիզէն «Բագմավէպ»ի հմբադրապետ Հօր հետեւեալ տողերը, զոր կը հրատարակենք ի լուսաբանութիւն հարցին.

Յարգոյ Խմբագրապետ

Բագմավէպի ներկայ տարւոյս Ապրիլի թիւին մէջ՝ Տիար Հայկ Անէմեան Թաւրիզէն կը ծանօթացնէր՝ նահատակուած Յովակիմ Թաւուֆեանի Տապանադիրը եւ կը հարցնէր թէ «արդեօք լոյս տեսած է այն»:

Կը փութամ յայտարարել Բագմավէպի միջոցաւ թէ այդ Տապանադիրը 1910ին հրատարակուած է «Հանդէս Ամսօրեայ»ի մէջ, եւ յետոյ դարձեալ 1913ին Երեմիա Չէլէպիի «Ստամպոլոյ պատմութեան» ծանօթագրութիւններուս Առաջին Հատորին մէջ (էջ 399) եւ նաեւ Հրաչեայ Աճառեանի «Հայոց Նոր վկաները» երկասիրութեան մէջ:

Եւ ի տեղեկութիւն՝ կը փութամ նաեւ ըսել, թէ Թաւուֆեանի Տապանադիրն չարագործն եղած է՝ Եղիկեան պատուելին, ինչպէս պատմած է ինձ Հիւնքեարայէյէն տեան Տէր Յովհաննէս Աւագ Քահանայն:

Տոքթ. ՎԱՀՐԱՄ Թ. ԹՈՐԳՈՄԵԱՆ

Փարիզ 16 Մայիս 1934

